

דף שבועי

בס"ד

פרשת חקת, תשפ"ד, מספר 1577

הנהגה אמונית מושכלת יאיר ברקאי

לעבודת ה'. ורק בהוציאך, רק כאשר יוציא את העם איש כמוך, תושג תכלית זו של כל הגאולה. רק אז אוכל לומר: "אנכי ה' א-להיך אשר הוצאתיך מארץ מצרים" (להלן כ:ב), כי אתה והעם - בדרג שווה תעמדו לפני כעבדים.

כדי להביא את העם לדרגה הנדרשת למיצוי מעמד הר סיני, יש צורך במנהיג שמוותר על המעמד שמציב אותו בראש האומה, ומעמיד את עצמו כאחד העם שמכוון את ליבו להאזין לקול הא-לוהי שהעיד על עצמו כמוציא את העם ממצרים. מנהיג שמשדר לעם שיצאנו מעבדות של בשר ודם, שראה עצמו כאל, לחירות שמתוכה אנו בוחרים בקבלת עבדות של מלך מלכי המלכים, שזה עתה השמיע לנו את קולו ונתן לנו את תורתו.

כפי שמנהיר הרמב"ם:⁴

משה רבינו לא האמינו בו ישראל מפני האותות שעשה. שהמאמין על פי האותות יש בלבו דופי שאפשר שיעשה האות בלט וכשוף. אלא כל האותות שעשה משה במדבר לפי הצורך עשאו. לא להביא ראיה על הנבואה... ובמה האמינו בו במעמד הר סיני? שעינינו ראו ולא זר ואזנינו שמעו ולא אחר האש והקולות והלפידים והוא נגש אל הערפל והקול מדבר אליו ואנו שומעים: 'משה משה לך אמור להן כך וכך'. וכן הוא אומר 'פנים בפנים דבר ה' עמכם'. ונאמר 'לא את אבותינו כרת ה' את הברית הזאת'. ומנין שמעמד הר סיני לבדו היא הראיה לנבואתו שהיא אמת שאין בו דופי שנאמר (שמ' יט:ט): 'הנה אנכי בא אליך בעב הענן בעבור ישמע העם בדברי עמך וגם בך יאמינו לעולם'. מכלל שקודם דבר זה לא האמינו בו נאמנות שהיא עומדת לעולם אלא נאמנות שיש אחריה הרהור ומחשבה.

במעמד הר סיני קיבל עם ישראל את התורה בקדושה, באמונה ובהבנה, ובנוסף הכיר העם במנהיגותו האמיתית של משה. לא כמחולל ניסים באמצעות מטהו, שהיא אמונה שיש בה דופי משום שהשפעתה זמנית בלבד, אלא כעבד נאמן של ה' המשמש להעברת קול ה' לעמו. ומאז האמינו

תכלית יציאת ישראל ממצרים הייתה הבאת העם לדרגה הרוחנית והמוסרית הנדרשת לו כדי להיות עם סגולה. התורה לא ניתנה לאדם באשר הוא אדם, אלא רק לאותו חלק של האנושות, שהוא עם ישראל, שהתחברה אליו הא-לוהות. המעמד של מתן תורה בהר סיני הוא האירוע המכונן של עם ישראל, שכן הוא מציין את היענות העם לקול הא-לוהי הנשמע אליו בעשרת הדברים, ובכריתת הברית עימו. לכך מכוון המסר באות שניתן למשה לקראת השליחות של גאולת העם שהוטל עליו להנהיגה:

וַיֹּאמֶר כִּי אֶהְיֶה עִמָּךְ וְזֶה לִךָ הָאוֹת כִּי אֲנֹכִי שְׁלַחְתִּיךָ בְּהוֹצִיאֲךָ אֶת הָעָם מִמִּצְרַיִם תַּעֲבֹדוּן אֶת הָאֱ-לֹהִים עַל הָהָר הַזֶּה (שמ' ג:יב).

רש"י:¹

"וַיֹּאמֶר כִּי אֶהְיֶה עִמָּךְ" - ... וזה שתצלח בשליחותך לך האות על הבטחה אחרת שאני מבטיחך, שכשתוציאם ממצרים תעבדון אותי על ההר הזה, שתקבלו התורה עליו והיא הזכות העומדת לישראל.

בצורה מודגשת יותר פירש את הרעיון בעל 'הכתב והקבלה':²

"וזה לך האות", פירוש זהו הדבר הגדול אשר יבא לך בעתיד אשר לתכליתו אנכי שולחך כעת, והוא: 'בהוציאך תעבדון'. ר"ל תכלית ההוצאה היא להיותם עבדי ה' ע"י קבלת התורה.

רש"ר הירש³ מתייחס לא רק לתכלית השליחות, אלא גם לדמות המנהיג המתבקשת ממהותה של השליחות:

הן לא ביקשתי לייסד על ידך ממלכת בשר-ודם ולעשותך לראש. וכאשר תושלם הגאולה לא תהיה אתה שליט העם, אלא תעבדון: אתם, אתה וגם העם תגשו אל ההר הזה כעבדי ה'. אתה והעם - בהר זה תקרבו

* ד"ר יאיר ברקאי הינו ראש מכללת ליפשיץ לשעבר. הדברים נכתבים לזכרה של גיסי, לאה ברקאי ע"ה, שנפטרה בג' אדר תשפ"ד.

1 בדרך דומה פירשו רוב המפרשים על אתר, כגון: ראב"ע, רמב"ן, 'אור החיים' ואחרים.

2 הרב יעקב צבי מְקִלְבֹּרַג (1785–1865).

3 הרב שמשון בן רפאל הירש, פרנקפורט 1808–1888.

4 משנה תורה, הלכות יסודי התורה, פרק ח' הלכה א.

קדשו, וזה 'ודברתם אל הסלע לעיניהם', **שיכינו עיניהם**. אבל משה מכעסו על העם אמר שמעו נא המורים, ולא צוה על הכנת חוש הראות, ולכך לא פעל הדבור הא-להי מאומה, והיה צריך להכותו, וזה עון למעלת משה, לא לזולתו... כי השכינה היא שרויה בקרבו וכל מה שמדבר בשם השם הכל הוא כשומע מפי הקב"ה, ולכן בודאי היה בזה חזק האמונה בלבב בני, ו'לא האמנתם' הוא פועל יוצא, שלא השרישו אמונה בלבב בני.

משה רבנו לא הכין את העם כיאות, למעמד הוצאת המים מהסלע, וכך במקום לראות את קול ה' הם שמעו את רטינתו של משה: "וַיִּקְהֲלוּ מִשָּׁה וְאֶהְרֹן אֶת הַקֶּהֱלֵל אֶל פְּנֵי הַסֵּלַע וַיֹּאמְרוּ לָהֶם שִׁמְעוּ נָא הַמְרִים הַמֵּן הַסֵּלַע הַזֶּה נוֹצִיא לָכֶם מַיִם" (במ' כ:?). הם ראו את חבטות המטה בסלע, וכך ההנהגה האמונית-המושכלת שבה לדרגת ההנהגה הניסית הירודה, כפי שנאמר: "וַיֹּאמְרוּ ה' אֵל מֹשֶׁה וְאֶל אֶהְרֹן יַעַן לֹא הֶאֱמַנְתֶּם בִּי לְהַקְדִּישֵׁנִי לְעֵינֵי בְנֵי יִשְׂרָאֵל" (במ' כ:יב).

פירושים רבים ניתנו לאירוע הזה בניסיון להבין את התנהגותם של משה ואהרן, ואני בחרתי להציע את ביאורו של הרב זקס, המקשר בין פטירתה של מרים, אחות משה ואהרן להתנהגותם במעמד הזה:⁵

משה הלך בעקבות התקדים. והרי אם ה' לא התכוון שהוא יכה בסלע, מדוע ציווה עליו לקחת את מטהו? ... משה חב למרים את עצם ידיעת זהותו ואת כל מסלול חייו... עכשיו, כאשר אבדה לו, לא רק אחות הוא איבד. הוא איבד את העוגן האנושי של חייו. האדם האבל מאבד את השליטה ברגשותיו. הוא מוצא את עצמו כועס גם כשהמצב מזמין רוגע. הוא מכה כשעליו לדבר, ומדבר כשעליו לשתוק... כשמשה עמד מול הסלע הוא היה פחות נביא ויותר אח שכול. הוא עוד לא התנחם, ושליטתו העצמית לא הייתה מלאה. משה היה גדול הנביאים – אבל הוא היה אדם, ובמי מריבה הוא היה אנושי מתמיד.

הדף השבועי מופץ בסיוע קרן הנשיא לתורה ולמדע, ומופיע גם באתר המידע של אוניברסיטת בר-אילן בכתובת:
<http://www1.biu.ac.il/parasha2>
 כתובת דוא"ל של הדף: dafshv@mail.biu.ac.il
 ניתן לפנות לכתובת זו ולקבל את הדף מדי שבוע בדוא"ל.
 הדף השבועי - אוניברסיטת בר אילן
 יש לשמור על קדושת העלון

עורך: ד"ר צבי שמעון
עורכת לשון: רחל הכהן שיף

8 זקס יונתן, שיג ושיח, ירושלים 2018, עמ' 9-198.

במנהיגותו עד עולם. העם נוכח במעמדו הנשגב של מנהיגו בזכות שמיעת "הקול המדבר אליו". ואכן משה מדגיש את חשיבות האזנה לקול בנאומו לעם לקראת פרידתו ממנו (דב' ד:יב-יג):

וַיְדַבֵּר ה' אֲלֵיכֶם מִתּוֹךְ הָאֵשׁ קוֹל דְּבָרִים אֲתֶם שֹׁמְעִים וְהַמּוֹנֶה אֵינְכֶם רְאִים זוֹלָתִי קוֹל. וַיִּגַּד לָכֶם אֶת בְּרִיתוֹ אֲשֶׁר צִוָּה אֶתְכֶם לַעֲשׂוֹת עֲשֵׂת הַדְּבָרִים וַיִּכְתְּבֶם עַל שְׁנֵי לַחֹת אֲבָנִים. עַל חֲשִׁיבוֹת הָאֲזָנָה לְקוֹל ה' נִיתֵן לְמִצּוֹא דְבַרֵי הַמְדַרְשׁ (ספרי דברים, פרשת האזינו):

דבר אחר... "סובבנהו", לפני הר סיני כענין שנאמר 'והגבלת את העם סביב לאמר'. 'יבוננהו', בעשרת הדברות מלמד שכשהיה הדיבר יוצא מפי הקדוש ברוך הוא היו ישראל רואים אותו ומשכילים בו.

כאשר העם ראה, הבין והפנים⁵ את קול ה' במעמד הר סיני, הוא הגיע ליעד שהציב לו ה' בהוציאו אותו ממצרים.

הוא עבר משלב ההנהגה הזמנית הניסית לשלב האמוני המושכל הקבוע, ושינה את מעמדו מעם עבדים לעם סגולה. אך בפרשתנו חלה תפנית משמעותית (במ' כ:ח):

קח את המטה והקהל את העדה אתה וְאֶהְרֹן אַחִיךָ וְדַבַּרְתֶּם אֶל הַסֵּלַע לְעֵינֵיהֶם וְנָתַן מִיָּמִי וְהוֹצֵאתָ לָהֶם מַיִם מִן הַסֵּלַע וְהִשְׁקִיתָ אֶת הָעֵדָה וְאֶת בְּעִירָם.

משה נדרש לחזק את אמונת עם ישראל בהנהגת הדיבור של מעמד הר סיני, כפי שמעיד הביטוי: "וְדַבַּרְתֶּם... לְעֵינֵיהֶם", והוא החזירם להנהגת הנס של יציאת מצרים, בהכותו את הסלע במטה במקום לדבר אליו, ולאפשר לעם להאזין פעם נוספת לקול ה'.

"משך חכמה"⁶ מסכם את דברינו (בפירושו לבמ' יז:כג) כך:

שבעת היה מתן תורה נתעלו ישראל וראו הקולות, שהיו רואים הנשמע, וכמאמרם שהיה הדבור הולך סביבות המחנה ואומר כך דקדוקין וכך עונשין וכך אזהרות, והנה רצה השי"ת שכאן בדבור אל הסלע יראו בני ישראל **הדבור הא-להי**, אשר יוצא מגרונו של משה ששכינה שרויה בתוכו, איך הוא פועל בסלע ויהיו רואים את הנשמע, ויהיה להם זה לחיזוק האמונה מעין המעמד הנכבד, אשר רצה השם שיהיה קודם כריתות ברית בערבות מואב... ולהורות מוסר לבני, כי הסלע הוא מתפעל מן הדבור הא-להי, והמה המרו את רוחו, והדבור א-להי לא פעל בהם להיות נכנעים לעבודתו יתברך ולעשות ככל מוצא פי ד'. ולפ"ז היה מהיאות כי בני יכינו את עיניהם להיות פקוחות לראות את הדבור הא-להי ויקדשו חוש הראות לראות דבר

5 כלשון חז"ל באבות ב, ט: "רואה אני את דברי...".

6 כפי שבא לידי ביטוי בנחש הנחושת "על הנס", בהמשך פרשתנו (במ' כא-ח-ט).

7 הרב מאיר שמחה מדווינסקי, 1843-1926. עיינו בפירוש "הכתב והקבלה" לבמ' כ:ח, שפירש בצורה דומה.